

A STATISZTIKAI CSOPORTOSÍTÁSOK MÓDSZERÉNEK ALKALMAZÁSA AZ IPARBAN*

A terv iparágak vagy kerületek szerinti helyes összeállításának egyik feltétele a tervezés objektumainak komplex vizsgálata. Ezenfelül mind a terv összeállításánál, mind pedig a tervteljesítés ellenőrzésénél, az egyes vállalat-csoportokat és egyes vállalatokat differenciáltan kell vizsgálni.

A SzK(b)P Központi Bizottsága teljes ülésének „A mezőgazdaság háborúutáni fejlesztésére vonatkozó rendszabályok“ c. (1947. évi) februári határozata utasítást tartalmaz arra vonatkozóan, hogy a kolhozok, szovhozok, gépállomások és kerületek munkáját differenciált módon kell kiértékelni, ami lehetővé teszi az élenjárók és a lemaradók kimutatását és a lemaradóknak az élenjárók színvonalára való emelését.

Természetes, hogy ezt a fontos útmutatást minden népgazdasági ágba lehet és kell is alkalmazni. Az ipari terv teljesítésének elemzésénél külön kell kimutatni és vizsgálni az élenjáró és lemaradó, azután pedig a legnagyobb és technikailag legjobban felszerelt új és teljesen újjáépített vállalatok munkáját, stb. Természetesen a vállalatok különválasztását és tanulmányozását termelési ágak szerint kell végezni.

Elsőrendűen fontos a vállalatoknak az össztermelési terv teljesítésének foka szerinti csoportosítása. Az össztermelés mutatószáma a népgazdasági tervben alapvető és igen fontos mutatószám, minthogy ez fejezi ki a termelő tevékenység eredményeit.

Az össztermelési terv teljesítésének foka alapján készített csoportosításnak ki kell mutatnia azokat a vállalatokat, amelyek teljesítették és túlteljesítették, illetve nem teljesítették tervüket, ugyanakkor fel kell tárnia a terv teljesítésénél fel nem használt termelési tartalékokat és ki kell mutatnia a terv túlteljesítésének alapvető tényezőit, valamint a tervet nem teljesítő vállalatoknál a lemaradás okait.

Alább bemutatjuk a Szovjetunió Központi Statisztikai Hivatala által használt csoportosítást, amely az iparvállalatokat a negyedévi össztermelési terv teljesítésének foka alapján osztja fel. (A táblázatot lásd a 470. oldalon.)

A nagyobb érthetőség és operatív felhasználhatóság biztosítása végett a csoportosítást minisztériumok és főhatóságok szerint a fontosabb iparágak részletezésével végzik; a táblázat megszerkeszthető területek szerint, a területi és kerületi alárendeltségű vállalatok részletezésével is. Ilyen csoportosításokat készítenek az 1950 II. évnegyedi beszámoló óta, minden negyedévben. E csoportosítások szükség esetén természetesen havonként is elkészíthetők.

* N. G. Gracsev: Sztatizszičeszkije gruppirovki, Goszstatizdat, Moskva, 1951, 95—105. old.

Az iparvállalatok csoportosítása az össztermelési terv teljesítési foka szerint

az 195...év..... negyedéről

..... köztársaság

..... terület,
vidék, Autonóm Szovjet Szocialista Köztársaság.....
minisztérium megnevezése

..... iparág

A vállalatok csoportjai a nagybani árakon (forgalmi adó nélkül) számított negyedévi össztermelési terv teljesítési foka (%) szerint	A vállalatok száma	Az össztermelés az érvényes nagybani árakon (forgalmi adó nélkül) ezer rubelben		A munkások állományi átlagos létszáma		Az egy munkásra eső teljesítmény (rubelben)		A tervteljesítés százaléka		
		a negyedévi terv szerint	a tényleges össztermelés (a terv szerinti áron)	a negyedévi terv szerint	a tényleges létszám a negyedév folyamán	a negyedévi terv szerint (2 : 4)	a tényleges negyedévi teljesítmény (3 : 5)	az össztermelés	a munkások száma	az egy munkásra eső teljesítmény
		s z e r i n t								
A	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
80 %-on alul										
80—89,9 %										
90—96,9 %										
97—99,9 %										
100—102,9 %										
103—109,9 %										
110—119,9 %										
120—129,9 %										
130% vagy annál több.....										
Az összes csoport együttevőe										

A vállalatoknak a táblázatban feltüntetett csoportokba való összevonása a csoportosítás első szakasza. Könnyen előfordulhat, hogy közgazdasági megfontolások szükségessé teszik a továbbiak során a csoportok számának az osztályközök megnagyobbítása útján való csökkentését. Minden esetben célszerű, ha a szélső, vagyis a legmagasabb és legalacsonyabb csoportokat változatlanul megtartjuk, mert ezek egyrészt az élenjáró vállalatokat foglalják magukban, amelyeknek tapasztalatai külön tanulmányozást kívánnak meg, másrészt pedig azokat a vállalatokat, amelyek feltűnően lemaradnak a terv teljesítésében.

Következésképpen a vállalatok munkájának tanulmányozása megköveteli a vállalatcsoportok feltétlen különválasztását a vállalatok munkájának minősége (színvona!) szerint.

Ez a feladat közvetlenül adódik Lenin tanításából, amely szerint feltétlenül szükséges: „A vizsgálat céljára a legjobb, példamutató (α), az átlagos (β) és a legrosszabb (γ) tipikus vállalatok (gyárak, szovhozok) és *intézmények nem nagy számát kiválasztani.*”¹

Ugyanezt a gondolatot fejtette ki Lenin „A Munka és Védelem Tanácsának utasítása a helyi szovjet intézményeknek” című tervezetében, ahol annak szükségességéről ír, hogy a vállalatok számbavételét és tanulmányozását a jól, tűrhetően és nem kielégítően dolgozó vállalatok szerint kell különválasztani. Most, amikor az állami statisztikai szerveknek módjukban áll, hogy az összes vállalatok, kolhozok, stb. munkáját teljes egészükben számbavegyék, kívánatos, hogy ezen utóbbiak felosztása ugyancsak e három csoport alapján történjék, de e csoportok természetesen már jóval több vállalatot foglalnak magukban.

Fenti példánkban az összes vállalatokat tevékenységük alapvető jellege szempontjából, vagyis a termelési terv teljesítésének foka szerint 3—4 nagyobb csoportba lehet felosztani, nevezetesen: *a)* a tervüket jelentékenyen túlteljesítő vállalatokra (amelyek a tervüket például 110%-ra vagy ennél is többre teljesítették); *b)* a többi vállalatra, amelyek tervüket 100%-tól 109,9%-ig teljesítették vagy túlteljesítették és *c)* olyan vállalatokra, amelyek tervüket nem teljesítették.

„Több iparágban — mondja N. A. Bulganyin elvtárs — egyes üzemek mindezeideig rendszeresen nem teljesítik a számukra megállapított tervet. Ezen iparágaknak vezetői azzal nyugtatják meg magukat, hogy a tervet nem teljesítő üzemek rossz munkájáért kárpótolnak az élenjáró üzemek terv-túlteljesítései.

Ez helytelen, nem szovjet álláspont az állami tervek teljesítésével szemben. . . Az állami terv: törvény. Minden egyes üzemnek teljesítenie kell a reá szabott feladatot.”²

A csoportosítási módszernek fontos szerepe van az ilyen vállalatok felderítésében. A fent közölt csoportosításban például célszerű az utolsó csoportból különválasztani azokat a vállalatokat, amelyek rendszeresen és jelentős mértékben nem teljesítik tervüket. Az ilyen vállalatok közé lehet sorolni például (a negyedévenként összeállítandó csoportosításban) mindazokat a vállalatokat, amelyek a negyedév 2—3 hónapjában 90%-on alul teljesítették tervüket. A konkrét feltételektől függően természetesen más-más kritérium

¹ Lenini gyűjtemény, XXIII. kötet, 221. old. oroszul.

² N. A. Bulganyin: „A Nagy Októberi Szocialista Forradalom 33. évfordulója.” — Pravda, 1950. november 7. és N. A. Bulganyin: A Nagy Októberi Szocialista Forradalom 33. évfordulója, Szikra, Budapest, 1950. 24. old.

alkalmazható a tervüket rendszeresen nem teljesítő vállalatok megállapításánál.

Az egynemű terméket előállító iparágakban (mint például az olajkitermelés, kőszénbányászat, téglagyártás, stb.) célszerű a vállalatokat a természetes mértékegységben kifejezett terv teljesítésének foka szerint csoportosítani.

Mint a Központi Statisztikai Hivatal fent közölt táblázatából látható, a táblázat állítmányában az egyes vállalatcsoportokat jellemző alábbi mutatószámok szerepelnek: *a)* a vállalatok száma; *b)* az össztermelés az érvényben lévő nagybani árakon (a terv szerinti és a tényleges össztermelés); *c)* a munkások állományi átlagos létszáma (terv szerint és ténylegesen); *d)* az egy állományba vett munkásra eső termelés átlagos mennyisége (tervszerint és ténylegesen); *e)* a tervteljesítés százaléka (az össztermelésre, a munkások létszámára és az egy munkásra eső teljesítményre).

Habár a Központi Statisztikai Hivatal táblázatában szereplő mutatószámok fontosak és alapvetőek, mégis véleményünk szerint az alaposabb elemzés céljára kívánatos volna az alábbi mutatószámokkal kiegészíteni: 1. a munkaidőkihasználás foka a hónap folyamán (a tervhez viszonyítva %-ban); 2. egyes alapvető termelési felszerelések kihasználásának százaléka (illetve e felszerelések tervszerinti munkaideje kihasználásának átlagos százaléka); 3. a munka energiával, illetve villamosenergiával való tényleges felhasználásának átlagos együtthatója; 4. a tervenfelüli felhalmozást elért vállalatok száma; 5. a tervenfelüli felhalmozások összege; 6. a forgóeszközök forgási sebességének átlagos mutatószámai (a forgási tartam napokban kifejezve, tervszerint és ténylegesen).

Egyes iparágakban (mint például a színesfémkohászatban, vagy a cukoriparban, stb.) nagyon fontos a kiinduló nyersanyag kihasználásának hatékonyságára vonatkozó mutatószám: kihozatali százalék, illetve a késztermék használatra való alkalmasságának együtthatója.

Világos, hogy minél magasabb a nyersanyagkihasználás százaléka, annál kisebb a termelésben a hulladék és veszteség.

E kiegészítő mutatószámok bevezetése attól függ, hogy a megfelelő statisztikai beszámolási anyagban megvannak-e az adatok.

Az ilyen mutatószámokkal teljesebbé tett program alapján összeállított táblázatok lehetőséget nyújtanak arra, hogy a vállalatok csoportjait az össztermelési terv teljesítésének foka szerint osztályozzuk, ezeket a csoportokat munkájuk legfontosabb mutatószámai alapján jellemezzük, és kimutassuk az egyes vállalatcsoportok tervteljesítésének vagy nem teljesítésének alapvető tényezőit.

Ha a csoportokba tartozó vállalatok számát és a csoportoknak a vállalatok össztermelésének értéke szerint kiszámított aránylagos súlyát összehasonlítjuk, megállapíthatjuk, hogy mely vállalatcsoportok vannak túlsúlyban. A tervüket nem teljesítő vállalatok csoportja alapján megállapítható, hogy ezek a vállalatok milyen értékű termeléssel adtak kevesebbet az országnak. Evégből az össztermelésük tervszerinti értékéből le kell vonni a kibocsátott termelésük értékét. Az is kiszámítható, hogy az egyes vállalatcsoportok termelése mekkora lett volna terven felül, ha ugyanolyan magas színvonalon dolgoztak volna, mint az élenjáró vállalatok. Természetesen ilyenkor figyelembe kell venni a kétségtelenül létező rejtett tartalékokat még a legélenjáróbb vállalatoknál is.

Bonyolultabb kérdés megállapítani a terv túlteljesítésének tényezőit vagy a terv nem teljesítésének okait. Evégből a vállalatok munkáját jellemző egész anyagot minden részletében elemezni kell, azaz tanulmányozni kell a táblázat állítmányában szereplő mutatószámokat. Egyes esetekben szükségessé válhat, hogy az egyes vállalatcsoportokra vagy akár az egyes vállalatokra vonatkozóan kiegészítő anyagot vegyünk igénybe.

A termelési tervek teljesítésére, a munkások létszámára és a munkaidő kihasználására vonatkozó adatok összehasonlítása útján kideríthető e tényezőknek a termelés folyamatára gyakorolt hatása.

Ha például a tervet a munkások létszáma tekintetében nagy fokban túllépték, vagy pedig az össztermelési tervhez viszonyítva kisebb mértékben nem teljesítették, akkor ez azt mutatja, hogy az egy állományba vett munkásra eső termelés, vagyis a munkatermelékenység tekintetében a tervet nem teljesítették. Ugyanígy eredményt kapunk abban az esetben is, ha nem az össztermelésre és a munkások létszámára vonatkozó terv teljesítésének százalékait, hanem közvetlenül az egy állományba vett munkásra eső tervszerinti és tényleges átlagos teljesítményre vonatkozó mutatószámokat hasonlítjuk össze.

Rendkívül fontos szerepük van itt a munkaidő: a munkahónap és a munkanap kihasználására vonatkozó mutatószámoknak. Az első mutatószámot, mint ismeretes, megkapjuk, ha az állományi átlagos munkás-létszám egy munkása által teljesített munkanapok számát a törvényes munkanapok számához viszonyítjuk. A második mutatószámot az órákban kifejezett átlagos munkanap tényleges időtartamának a munkanap normális időtartamához való aránya fejezi ki. Következésképpen e két mutatószám a munkanapon belül munkanapokban és a normális munkanapon belül munkaórákban kifejezett munkaidő ki nem használásának fokát mutatja.

Igen fontosak a termelési felszerelések (különösen egyes iparágak alapvető felszereléseinek) kihasználására vonatkozó mutatószámok, valamint a munka energiával és villamosenergiával való felszereltségének mutatószáma.

Továbbá olyan esetekben, amikor a tervet a munkaerőlétszám tekintetében az össztermelési tervhez viszonyítva nagyobb mértékben nem teljesítik vagy pedig kisebb mértékben túllépi, akkor nyilvánvaló, hogy a termelési terv nemteljesítését előidéző okok között a munkaerőhiány is szerepel.

Az utóbbi körülmény azonban semmiképpen sem zárja ki annak szükségességét, hogy a munkaidő, valamint a termelési és energetikai felszerelések kihasználásának mutatószámait elemezzük, minthogy a tervteljesítésre kiható egyik tényezőt más tényezők is kísérik, amelyek kölcsönös hatást gyakorolnak egymásra.

Az össztermelési terv teljesítésének vállalatcsoportok szerinti tanulmányozását össze kell kapcsolni a termelési önköltség csökkentésére és a tervenfelüli felhalmozások elérésére irányuló intézkedések hatékonyságának elemzésével.

A termelési önköltség vizsgálatának, valamint az önköltségcsökkentési terv teljesítésének, elemzésének önmagában véve is nagy népgazdasági jelentősége van. A termelési önköltség ugyanis az ipar munkájának minőségi és mennyiségi mutatószámaikat magában foglaló, szintetikus mutatószám. Ezért annak kiderítése céljából, hogy a termelési önköltség színvonala milyen mértékben függ az azt meghatározó tényezőktől, a vállalatokat az

önköltségsökkentési terv teljesítésének mértéke és a vállalatok nagysága alapján csoportosíthatjuk. Ez azonban nem zárja ki annak lehetőségét és szükségességét, hogy az önköltség mutatószámát felvegyük az egyéb ismérvek alapján összeállított csoportosításokba. Nevezetesen azt javasoljuk, hogy a vállalatok már ismertetett csoportosításának rovatait egészítsük ki a vállalatok számára vonatkozó mutatószámokkal azokban a csoportokban és alcsoportokban, ahol meghatározott összegű tervenfelüli felhalmozás volt. Ez lehetővé teszi annak megállapítását, hogy a termelési terv teljesítéséért és túlteljesítéséért folytatott harc összhangban volt-e a termelési önköltség csökkentéséért és a tervenfelüli felhalmozásokért folytatott harccal. Ugyancsak ebből a célból felvehető a táblázat állítmányába a forgóeszközök forgási sebességének (napokban kifejezett) mutatószámai is.

Emellett az önköltségsökkentés tekintetében megszabott tervfeladatot teljesítő és nem teljesítő vállalatok számát célszerű a táblázat alanyába, nem pedig állítmányába felvenni és ilyenképpen kombinálni egyrészt a termelési terv, másrészt az önköltségsökkentési terv teljesítésére vonatkozó ismérveket.

Népgazdasági szempontból rendkívül nagyfontosságú a vállalati áruterelési terv teljesítésének elemzése.

Mint ismeretes, az úgynevezett befejezetlen termelést is magában foglaló össztermelési mutatószám bizonyos tekintetben elégtelen, mert nem mutatja, hogy a vállalatok a készáruterelés kibocsátása tekintetében kötelezettségeiket milyen mértékben teljesítették. Az áruterelési terv teljesítése azt bizonyítja, hogy a vállalatok eleget tettek a szocialista állammal szemben fennálló kötelezettségeiknek, azaz a vállalatok a tervet nemcsak az össztermelés tekintetében teljesítették, hanem a tervben előirányzott mennyiségben adták az országnak kész, komplett, a szabványoknak és műszaki feltételeknek mindenben megfelelő termékeket.

Ezzel kapcsolatban megadhatjuk annak kombinációs táblázatnak vázlatát, amelyet azokra az iparágakra vonatkozóan kell alkalmazni, amelyekben a vállalatok a befejezetlen termelést is megadják. A táblázat alanyában a vállalatok az össztermelési terv teljesítésének foka szerint csoportosíthatók. Az egyes csoportokat célszerű az áruterelési terv teljesítésének foka szerint alcsoportokra, mégpedig: a) a tervüket teljesítő és túlteljesítő, és b) a tervüket nem teljesítő vállalatokra bontani.

E két ismerv alapján, vagyis az össztermelés és az áruterelés értéke alapján készített kombinatív csoportosítás lehetővé teszi az össztermelési és az áruterelési terv teljesítésében mutatkozó eltérések feltárását (feltéve, ha ilyen van).

A javasolt kombinatív csoportosítás terjedelmességének elkerülése végett bizonyos mértékben csökkenthetők az alanyban a vállalatcsoportok és az állítmányban a mutatószámok mennyisége. Azokban az iparágakban, ahol a befejezetlen termelésnek és a többi, számításbaveendő termelési elemeknek, amelyek miatt a fenti mutatószámokat megkülönböztetik, jelentéktelen aránylagos súlyuk van, csoportképző ismérvként elegendő az össztermelés mutatószáma.

A fent ismertetett táblázatok alapja az össztermelési terv teljesítésének foka. Ezt az ismérvet az önköltségsökkentés ismervével kapcsoljuk össze, minthogy azonban a tervteljesítés foka szerint különválasztott csoportok állományába különböző teljesítőképességű és a termelési kapacitást

különböző mértékben kihasználó vállalatok tartoznak, a vállalatokat nagyságuk szerint is csoportosítani kell.

Első tekintetre úgy látszik, hogy három, egymással összefüggő ismérv összekapcsolása alapján célszerű a csoportosítást elvégezni, ezek az ismérvek: a termelési terv teljesítésének foka, az önköltségsökkentés és a vállalatok nagysága. A gyakorlatban viszont az ilyen csoportosítás túlságosan terjedelmesnek bizonyulna, minthogy mindenegyes csoportot és alcsoportot a mutatószámok egész sorával kellene jellemezni. Ezért célszerű, ha kiegészítésképpen a vállalatokat nagyságuk alapján is csoportosítjuk, amely egyúttal folytatása a termelési terv teljesítésének foka szerint készített csoportosításnak. Helyesebb, ha a kiegészítő csoportosítást összevont vállalatcsoportokon belül végezzük.

A vállalatok nagysága megállapítható a termelés mennyisége, az állóalapok eredeti beszerzési értéke, az erőgépek együttes teljesítőképessége, vagy egyes iparágakban a munkások létszáma alapján. Nyilvánvaló, hogy a mutatószám kiválasztása minden esetben az adott iparág sajátosságaitól függ. Így például a munkaigényes iparágakhoz tartozó vállalatok (például a téglaagyártás, ércbányászat, stb.) munkájának elemzésénél alkalmazható a munkások létszámára vonatkozó mutatószám; az energiaigényes iparágakban: a termelési folyamatot kiszolgáló erőgépek teljesítőképessége; a nagy eszközberuházást igénylő iparágakban: az állóalapok eredeti beszerzési (vagy méginkább reprodukciós) értéke.

Azokban az esetekben, amikor a munkások létszámára vonatkozó mutatószámot használjuk, nem a munkások összlétszámát kell alapul venni, hanem a legnagyobb műszakokban, vagyis a vállalatok legintenzívebb munkaidejében foglalkoztatott munkások létszámát, amikor is a munkahelyek maximális száma van elfoglalva. Ezzel először kiküszöböljük a különböző vállalatoknál a műszakok száma tekintetében mutatkozó eltérések befolyását, másodsor pedig jobban biztosítjuk az összehasonlíthatóságot a vizsgált csoportosítás és az erőgépek összteljesítőképessége, vagy az állóalapok értéke alapján felépített csoportosítások között.

A csoportosításban kifejezésre juttathatjuk azonban a munkások együttes számát is, éspedig kombinálva a műszakok számával. Az ilyen csoportosításban a munkások összlétszáma helyesebben tükrözi vissza a vállalatok nagyságát, minthogy ez kiküszöböli az olyan esetek befolyását, amikor a legnagyobb műszakban nagyjában azonos munkáslétszámmal dolgozó vállalatok különböző műszakrendszert alkalmaznak, azaz amikor egyes vállalatok a munkaerőt inkább az egyes műszakok között egyenletesen, mások viszont kevésbé egyenletesen osztják el. Egyúttal meg kell jegyeznünk, hogy a vállalat által teljesített munka terjedelme szerinti összehasonlításnál helyesebb, ha a munkások összlétszámát vesszük, függetlenül a műszakbeosztástól.

A különböző iparágakhoz tartozó vállalatokat nagyság szerint csoportosíthatjuk az egyes iparágak sajátlagos ismérvei alapján, mint például az össztermelés értéke, az állóalapok értéke, a termelési folyamatot kiszolgáló (vagy a munkagépeket meghajtó) erőgépek együttes teljesítőképessége stb. szerint, amikor ugyanis ezeknek az ismérveknek különböző mennyiségi, sajátlagos értékeiből indulunk ki. Ezáltal lehetővé válik, hogy a különböző iparágakhoz tartozó vállalatcsoportokat is összehasonlíthassuk, sőt, bizonyos esetekben az egyes rokon iparágak kis, közép, nagy és legnagyobb vállalataira vonatkozó, az állítmányban szereplő megfelelő abszo-

lút számokat össze is adhatjuk (például minisztériumok szerint a gépjártőüzemeket, stb.).

Mint említettük, a vállalatok nagyságát olykor megközelítően kifejezhetjük a legforgalmasabb műszakban foglalkoztatott munkások létszámával is. Ez az ismérv kifejezhető két formában: először a munkások létszáma alapján alkotott csoportokkal (például: 15 munkásig, 16—19 munkással, 30—50 munkással, stb.), másodsor pedig olyan alakban, amikor a munkáslétszám alapján a vállalatokat nagyságuk szerint kis, közép, nagy és legnagyobb vállalatokra, úgynevezett tipikus csoportokra osztjuk.

A mondottak alapján a táblázat alánya a következőképpen állítható össze:

A) Az össztermelési tervet jelentős mértékben (110%-ra és azon felül) túlteljesítő vállalatok

Vállalatsoportok az áruter- melés önköltségesökkentési tervének teljesítési foka szerint	A vállalatok alcsoportjai a legnagyobb műszakban foglalkoz- tatóit munkások létszáma szerint	
	az ismérv mennyiségi értékei alapján	a vállalatok nagyságszerinti tipikus alcsoportjai
a) az önköltségesökkentési tervet teljesítő és túl- teljesítő vállalatok	5 munkáson alul 6—15 munkással 16—29 „ 30—50 „ 51—100 „	} } } } } kisvállalatok
	101—250 „ 251—500 „	
	501—1000 „ 1001—2000 „	
	2001—3000 „ 3001—5000 „ 5001—10000 „ 10000—nél több munkással	
b) az önköltségesökkentési tervet nem teljesítő vál- latok	Az összes alcsoportok együtt	
	5— munkáson alul 6—15 munkással 16—29 „ 30—50 „ 50—100 „	} } } kisvállalatok
	101—250 „ 251—500 „	
	és így tovább	
	és így tovább	

Ez a csoportosítás összeállítható minisztériumok és iparágak, az iparágakon belül pedig az illetékes vezető minisztérium és a többi minisztérium vállalatai szerint. Megjegyezzük, hogy a fenti táblázatban feltüntetett osztályközök a vasipari vállalatokra alkalmazhatók. Más iparágaknál más osztályközök indokoltak.

Egyes iparágaknál igen fontos a vállalatok nagyságát a termelési folyamatot kiszolgáló energiatermelő berendezések teljesítőképessége, vagy pedig egyes alapvető termékek, például a nyersolaj, szén, stb. évi termelési kapacitása alapján megállapítani.

B) Az össztermelési tervet (100%-tól 109,9%-ig) teljesítő és túlteljesítő vállalatok

E táblázat alanya azonos lehet az előző táblázat alanyával, vagy pedig a közgazdasági elemzés követelményeitől függően kisebb fokban is is térhet tőle.

C) Az össztermelési tervet nem teljesítő vállalatok (a tervet a) 90,0%-tól 99,9%-ig, b) 89,9%-ig teljesítő vállalatok)

Igen figyelemreméltó a Szovjetunió Központi Statisztikai Hivatala által 1950-ben kísérletképpen bevezetett az a csoportosítás, amely az iparvállalatokat nagyságuk (az össztermelés értékének nagysága) szerint osztályozza és a csoportosítást az árutermelési önköltségi terv teljesítésének színvonalával kombinálja.

A táblázat alanyában a termelés mennyisége szerint különválasztott mindegyik vállalatcsoport az alábbi három vállalati alcsoportra oszlik: olyan vállalatok, amelyeknek termelési önköltsége *a*) a tervszerinti önköltséggel egyenlő; *b*) a tervszerinti önköltségen alul marad; *c*) a tervszerinti önköltséget meghaladja.

Véleményünk szerint néha elegendő, ha három alcsoport helyett csak két alcsoportot különböztetünk meg; az önköltségsökkentési terv teljesítését viszont (vagyis azt, hogy a tényleges csökkentés mértéke mennyiben felel meg a tervszerinti csökkentés mértékének) egy százalékos osztályközzel lehetne kimutatni.

A Központi Statisztikai Hivatal által alkalmazott csoportosító táblázat állítmányában a következő mutatószámok szerepelnek: 1. A vállalatok száma. 2. A munkások (tervszerinti és tényleges) száma. 3. A tervszerinti és ténylegesen kibocsátott össztermelés az érvényes nagybani árakon. 4. Az egész árutermelés kereskedelmi önköltsége (a negyedévi terven előirányzott önköltség, valamint a beszámolási önköltség szerint), külön kimutatva a tervszerinti és beszámolási önköltségben a következő költségtételeket: *a*) nyers-, alap- és segédanyagok (a hulladékanyag leszámításával); *b*) technológiai tüzelőanyag, villamos- és hőenergia üzemi célokra; *c*) a termelőmunkások munkabére (alap- és kiegészítő), munkabérráruk; *d*) műhelyköltségek; *e*) általános üzemi költségek.

Célravezetőnek véljük, ha a Szovjetunió Központi Statisztikai Hivatalának táblázatában az állítmányba felvett mutatószámokat kiegészítjük még a munkatermelékenység színvonalára vonatkozó mutatószámmal, mégpedig az egy állományba vett munkásra (tervszerinti és ténylegesen) eső, értékben kifejezett átlagos teljesítmény alakjában, minthogy a munkatermelékenység tényezőjének igen fontos szerepe van egyrészt az össztermelési, másrészt az önköltségsökkentési terv teljesítésében.

Amint már említettük, az erőgépek teljesítőképességére, az állóalapok értékére stb. vonatkozó ismervek alapján felépítendő csoportosításokban mind a csoportok, mind pedig a csoportközök nagysága az adott iparág sajátosságaitól függően különböző, de a tipikus csoportok száma és jellege nem változik.

A fent közölt csoportosítás fogalmat nyújt az önköltségsökkentési terv teljesítésének és a vállalat nagyságának ismervei alapján egyes csoportokba vagy alcsoportokba sorolt vállalatok munkájának minőségéről.

Nevezetesen, a vállalatok nagyságát kifejező minden egyes csoport vagy alcsoport tekintetében megállapítható, hogy a termelési terv teljesítése és túlteljesítése összhangban van-e az önköltség csökkentésével, az önköltségsökkentésre és a munkatermelékenység fokozására irányuló terv teljesítésével, vagy pedig valamelyik mutatószám tekintetében a tervet nem teljesítették. Mindezekben az esetekben megállapítható továbbá, hogy mekkora a terven felüli termelés mennyisége, vagy hogy a tervszerinti termelés mennyiségével szemben mennyi a lemaradás, és hogy milyen összefüggés van a lemaradás és a munkaerőlétszámra vonatkozó terv teljesítése között. Ezután ugyancsak a fenti csoportok és alcsoportok alapján megállapítható az is, hogy milyen költségtételek terhére és milyen mértékben fordulnak elő eltérések a tényleges és a tervszerinti önköltség között.

A „SZOCIALISTA STATISZTIKA KÖNYVTÁRA”

című sorozat huszonegyedik számaként
megjelent egy kötetben

N. RJAUZOV ÉS N. TITELBAUM:

A kereskedelmi statisztika tankönyve

ÉS N. RJAUZOV:

Feladatgyűjtemény a szovjet kereskedelmi statisztika tankönyvéhez

című műve

Rjazov és Titelbaum tankönyve részletesen foglalkozik az áru-forgalom alapvető mutatószámaival, a mezőgazdasági termény-begyűjtés, a nagybani és kicsinybani áruforgalom, a közétkeztetés, az árukészletek, a kolhozpiaci forgalom statisztikájával. Behatóan tárgyalja az árstatisztikát, a munkastatisztikát, a forgalmi költségek statisztikáját stb., stb.

A kiadványban szereplő második mű a tankönyv rendszerének beosztásában gyakorlati feladatokat tartalmaz az elmélet könyv-nyebb elsajátítására.

E könyvek a kereskedelmi élet egyetlen gyakorlati problémáját sem hagyják figyelmen kívül s éppen ezért nemcsak a statisztikai dolgozók, statisztikát tanuló egyetemi és főiskolai hallgatók, hanem a tervezők és a kereskedelmi dolgozók részére egyaránt nélkülözhetetlenek.

Ára: füzve 32,50 Ft — kötve 38,— Ft

Kapható

**AZ ÁLLAMI KÖNYVTERJESZTŐ VÁLLALAT
KÖNYVESBOLTJAIBAN**